

УДК 81'26:61

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ПЕРШОГО КУРСУ

Алексєєнко Т.М. (Харків)

У статті дається методичне обґрунтування й опис методичних одиниць системи навчання комунікативно значущих типів монологічних повідомлень, розглядається система завдань і вправ для поетапного формування навичок і вмінь монологічного мовлення з візуальною опорою на матеріалі текстів за фахом для студентів-медиків першого курсу.

Ключові слова: монологічне повідомлення, система завдань і вправ, візуальна опора.

В статье дается методическое обоснование и описание методических единиц системы обучения коммуникативно-значимым типам монологических сообщений, рассматривается система заданий и упражнений для поэтапного формирования навыков и умений монологической речи с визуальной опорой на материале текстов по специальности для студентов-медиков первого курса.

Ключевые слова: монологическое сообщение, система заданий и упражнений, визуальная опора.

Methodical basis and description of the methodical units in the process of teaching of the communicative significant monologues has been given in this article. System of exercises and tasks for stepwise forming of skills and abilities in the monologues with visual support on the material of the professional texts for the 1-st year medical students has been also examined.

Key words: monologue, system of exercises and tasks, visual support.

Ефективна організація навчання професійного спілкування передбачає поетапне формування навичок і вмінь в усіх видах і підвидах мовленнєвої діяльності на основі карт комунікативних потреб, у яких виділено найбільш значущий для студентів мовленнєвий і мовний матеріал, виявлені типові ситуації спілкування в навчально-професійній сфері, визначені поетапні й кінцеві вимоги до вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності. Відповідно до карти комунікативних потреб студентів першого курсу факультету фундаментальної медицини основними (домінуючими) видами мовленнєвої діяльності для даного етапу навчання є читання (вивчаюче читання) й усне мовлення, а також підвид читання-мовлення, а аудіювання й письмо виступають як допоміжні види мовленнєвої діяльності.

Відзначимо, що на заняттях зі спеціальних дисциплін читання не виступає як замкнутий вид діяльності, а завжди співвідноситься з мовленням, рідше – з письмом, оскільки весь матеріал для читання проходить не тільки стадію сприйняття, але й репродукції. «Говорение на основе репродуктивного чтения можно рассматривать как самостоятельную речевую деятельность, в которую объединены два ее вида – чтение и говорение» [1:102].

Методика навчання мовлення на матеріалі текстів за фахом описана в ряді досліджень (Городилова, Метс, Митрофанова, Мотіна та ін.). Навчання професійному спілкуванню

студентів-медиків у діадах «лікар-хворий», «лікар-медсестра» знайшло відображення в методичній і навчальній літературі (Борзенко, Д'якова, Алексєєнко). Формування навичок і вмінь мовлення студентів медичного профілю на основі читання текстів за фахом потребує, однак, подальшої розробки.

Актуальність і новизна даного дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день в Україні немає робіт, присвячених питанню навчання комунікативно значущих типів монологічних висловлень на основі читання текстів за фахом для студентів медичних спеціальностей. Вимагає подальшої розробки система вправ і завдань для формування навичок і вмінь монологічного мовлення для конкретного етапу навчання, для певної спеціальності.

Мета даної статті – методичне обґрунтування й опис методичних одиниць системи навчання комунікативно значущих типів монологічних повідомлень, системи завдань і вправ для поетапного формування навичок і вмінь монологічного мовлення з візуальною опорою на матеріалі наукових текстів для студентів-медиків першого курсу.

Кінцеві вимоги першого підсумкового модульного контролю до навичок і вмінь у мовленні на основі читання відповідно до програми з російської мови для іноземних студентів першого курсу факультету фундаментальної медицини визначаються у такий спосіб: студенти повинні прочитати текст зі спеціальності обсягом 500-550 слів і докладно відтворити його зміст, використовуючи вербальні або візуальні опори (плани, схеми, малюнки). Відповідно до вимог програми й з урахуванням комунікативних потреб учнів у першому семестрі першого курсу основна увага приділяється формуванню навичок і вмінь складання підготовленого монологічного висловлення з візуальними або вербальними опорами.

Є.І. Мотіною було виділено 11 типів монологічних повідомлень, які розрізняються за змістом, формою, установкою на відтворення й часом підготовки [4]. На думку викладачів профільних дисциплін, що працюють на першому курсі факультету фундаментальної медицини, найбільш комунікативно значущими й розповсюдженими типами монологічних повідомлень на матеріалі текстів за фахом (анатомія людини, гістологія й медична біологія) є такі:

- 1) підготовлене монологічне повідомлення, що має готову форму (відтворення тексту без регламентації часу на підготовку);
- 2) підготовлене монологічне повідомлення, що має готову форму (відтворення тексту, прочитаного 1-2 рази, з регламентацією часу на підготовку);
- 3) підготовлене монологічне повідомлення, що має готову форму, коротке відтворення змісту тексту (коротке відтворення тексту, прочитаного 1-2 рази, з регламентацією часу на підготовку).

Пропонована система навчання читання-мовлення на основі текстів медичного профілю базується, по-перше, на урахуванні комунікативно значущих типів монологічних висловлень для даної категорії учнів, а по-друге, – на методиці виділення в тексті значеннєвих частин, логіко-значеннєвих єдностей або функціонально-комунікативних блоків, що мають форму лексично й граматично виражених структур тексту, і складанні на їхній основі моделі (схеми) тексту як опори для монологу.

Діяльність учня при підготовці до продукування підготовленого монологічного повідомлення включає роботу з такими методичними одиницями – компонентами

навчального процесу: читання тексту за фахом – система завдань – схема (модель) тексту – монологічне висловлення.

Охарактеризуємо основні складові даної системи. Отже, перший компонент – це текст за фахом. Відзначимо, що структура навчального тексту формується під дією двох основних чинників: характеру змісту і способу його викладу [4:16].

Відбір текстового матеріалу проводився на основі типології текстів, в основі якої лежить їх структурно-значеннєва організація. Провівши дослідження текстів з анатомії й гістології, ми дійшли висновку, що зміст макротекстів підручників з цих дисциплін виражається такими значеннєвими частинами: історія питання, визначення предмета, класифікація предметів, характеристика предмета, його склад і будова, функція предмета, а домінуючим способом викладу є опис; іноді зустрічається оповідання (історія питання, історична довідка).

Навчання мовлення з візуальними опорами у вигляді схем (моделей) проводиться з використанням текстів двох рівнів адаптації: максимально згорнуті адаптовані тексти й тексти з незначною адаптацією.

Два типи текстів витримані в рамках однієї теми, супроводжуються завданнями, що відповідають цілям роботи з текстом. Максимально згорнуті адаптовані тексти слугують для демонстрації значеннєвого ядра тексту, для роботи з термінологічною лексикою й лексико-граматичними конструкціями.

Другий компонент – система завдань, які з одного боку спрямовані на зняття лексико-граматичних труднощів і розвиток мовленнєвих механізмів (імовірнісне прогнозування, пам'ять), а з іншого боку – на формування базових мовних умінь читання – мовлення.

Для продукування вищеназваних підготовлених монологічних повідомлень необхідно формувати такі мовленнєві уміння:

1. Розуміти зміст окремих речень, що становлять текст:
 - а) виділяти підтеми в межах теми й визначати їхню ієрархію, тобто розпізнавати логічну структуру тексту;
 - б) встановлювати логічні зв'язки між реченнями в межах виділених підтем.
2. Розуміти зміст усього зв'язного тексту.
3. Компенсувати викладений текст:
 - а) виділяти головну, другорядну й надлишкову інформацію в тексті;
 - б) упорядковувати в логічній послідовності основні компоненти змісту тексту (скласти план, схему, модель);
 - г) трансформувати речення.
4. Запам'ятовувати й утримувати в пам'яті зміст тексту.
5. Відтворювати зміст тексту в нормальному темпі (з опорою на план, схему, модель або без неї).

Третій компонент – модель (схема) тексту. На думку І.Д. Ізаренкова, комунікативна компетенція формується взаємодією трьох основних базових складових – мовної, предметної й прагматичної компетенції [3]. Предметна компетенція відповідає за зміст висловлення, тобто забезпечує предметно-денотативний рівень. Принцип предметного аналізу тексту і його денотативного подання був сформульований М.І. Жинкіним і в плані процесу розуміння тексту одержав теоретичну інтерпретацію й експериментальне підтвердження в роботах Г.Д. Чистякової, А.Н. Новикова. Ці положення і мотивують

звертання до предметного рівня тексту і його схематичного втілення не тільки у процесі розуміння тексту, але і його відтворення (репродукції). У методичній літературі зустрічаються терміни «модель», «схема», «матриця тексту», «денотативна карта». «Денотативные карты... системно представляют конкретные сведения изучаемого явления..., закономерности или свойства конкретного объекта и тем самым организуют предметный план говорения на иностранном языке» [2:154]. Надалі в статті ми будемо використовувати термін «схема (модель) тексту», тому що, на нашу думку, він має більш широке значення, ніж термін «денотативна карта» і відображає також і значеннєву (предикативну) структуру тексту.

Модель (схема) тексту дає змогу орієнтуватися в предметі висловлення, тобто виконує орієнтативну функцію. Крім того, моделі тексту притаманні й конкретні навчальні функції в процесі навчання читання - мовлення на матеріалі наукової прози.

Перша функція - це забезпечення і організація предметного плану усного або письмового монологічного висловлення. Друга функція реалізується складанням вихідних моделей (схем) студентами й прогнозуванням ними можливих мовленнєвих засобів і способів формування й формулювання монологічного висловлення, необхідних для вираження предметного змісту тексту. Третя функція – самоконтроль студента в процесі складання монологу. Самоконтроль здійснюється в роботі студента при складанні моделі й при зіставленні правильності її використання в ході породження висловлення. У цьому випадку схема (модель) тексту є також засобом актуалізації мовних одиниць, їхньої систематизації й способом перевірки розуміння тексту, тому що схема відбиває інформаційне ядро тексту.

Підкреслимо, що складання студентом моделей тексту організує його мислення, визначає фактологічну повноту, логічність і послідовність висловлення, інакше кажучи, формує основу саморегуляції мовної поведінки.

Робота зі схемою тексту має кілька етапів:

I етап: мікротекст – зразок моделі тексту – монолог;

II етап: мікротекст – незаповнена модель тексту – монолог;

III етап: мікротекст – самостійна побудова моделі – монолог;

IV етап: текст – самостійна побудова моделі – монолог.

Розглянемо хід такої роботи і докладно зупинимося на двох перших етапах, оскільки система роботи на всіх етапах є аналогічною і формує текстову стереотипію [5].

I етап навчання.

Текст 1. Клеточная теория.

В 1939 году учеными Т. Шванном и М. Шлейденом была сформулирована клеточная теория на базе наблюдений и исследований Р. Гука, Грю, Левенгука и других.

Теория определяет клетку как структурно-функциональную единицу любого живого организма. Клетка является основой жизни на Земле. Клеточная теория получила развитие в работах Р. Вирхова. Он установил, что новые клетки образуются только путем деления предшествующих клеток.



Завдання до схеми тексту:

1. Ознакомьтесь со схемой, сравните ее с текстом.
2. Расскажите текст, используя только схему.

II етап навчання.

Текст 2. Клетка.

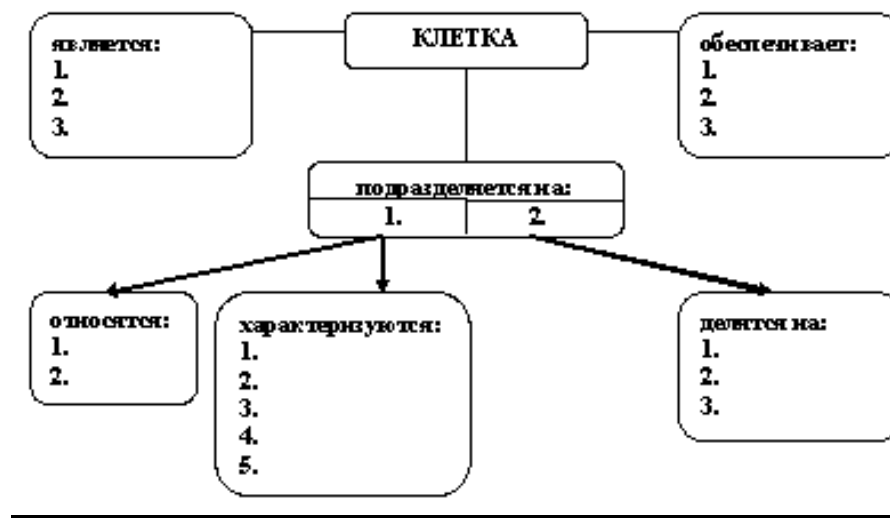
Клетка – это наименьшая структура, для которой характерна вся совокупность жизни; это элементарная структурно-функциональная единица; основа жизнедеятельности и развития всех жизненных форм.

Клетка обеспечивает обмен веществ, размножение, наследственность и изменчивость. Клетки подразделяются на два типа: прокариотические и эукариотические.

Прокариотические клетки характеризуются малыми размерами, отсутствием системы мембран, клеточного центра, морфологически обособленного ядра, деления митозом. К прокариотическим клеткам относятся бактерии и водоросли.

Эукариотический тип клеток подразделяется на два подтипа: клетки простейших организмов и клетки многоклеточных организмов.

Схема тексту



Завдання до схеми:

1. Перед нами схема текста. Заполните пустые квадраты необходимой информацией из текста:

- попробуйте сделать это, не заглядывая в текст;
- найдите нужную информацию в тексте, сравните ее с вашими записями, исправьте и дополните схему

2. Расскажите текст, используя схему.

3. Как вы думаете, какую информацию можно добавить, чтобы расширить текст?

III этап навчання.

Текст 3. *Клітина* (текст адаптований, обсяг 200-250 слів).

Завдання до тексту:

- Прочитайте текст и составьте его схему.
- Сравните вашу схему со схемами ваших товарищей. Выберите лучший вариант.
- Объедините варианты схем в наиболее полный вариант.
- Расскажите текст, используя схему.

IV этап навчання.

Текст 4. *Клітина* (текст із незначною адаптацією, обсяг 500-550 слів).

Завдання до тексту:

- Прочитайте текст и составьте его схему.
- Расскажите текст, используя схему.
- Расскажите текст, изредка заглядывая в схему.

Викладений у роботі матеріал і підхід до методичної організації навчання дозволить прискорити процес формування у студентів навичок і вмінь вивчаючого читання й складання підготовленого монологічного висловлення на матеріалі текстів за фахом.

Запропонована система навчання мовлення розглядається нами як один з можливих шляхів оптимізації оволодіння репродуктивним усним мовленням студентами-медиками першого курсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городилова Г.Г. Обучение речи и технические средства. – М.: Рус. яз., 1979. – 208 с.
2. Зимняя И.В. Психология обучения неродному языку. – М.: Рус. яз. 1989. – 219 с.
3. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов // Рус. яз. за рубежом. – 1990. – №4. – С. 54-60.
4. Мотина Е.И. Язык и специальность: лингвометодические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов. – 2-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1988. – 176 с.
5. Павленко М.И. Организация текстового материала при обучении профессиональному общению на русском языке // Викладання мов у вузі на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Зб. наук. праць. – Харків: Константа, 2001. Вип. 5. – С. 208-210.